

Piotr Nowaczyk¹
Katedra Marketingu
Zachodniopomorski Uniwersytet
Technologiczny w Szczecinie

Próba ukazania wpływu integracji europejskiej na restrukturyzację polskiej floty rybackiej

An attempt to determine the Impact of European integration on the restructuring of the Polish fishing fleet

Synopsis. Integracja z Unią Europejską, umożliwiła restrukturyzację polskiego sektora rybackiego na niespotykaną do tej pory skalę. Dzięki środkom unijnym przeprowadzono redukcję floty rybackiej oraz dokonano jej częściowej modernizacji. Natomiast nie wprowadzono do eksploatacji żadnego nowego statku rybackiego, a restrukturyzacja floty rybackiej dokonana się prawie wyłącznie dzięki środkom unijnym. Zmiany w polskiej flocie rybackiej zwiększyły rentowność połowów oraz poprawiły konkurencyjność sektora. Nastąpiło to w wyniku zwiększenia indywidualnych kwot połowowych oraz unowocześnienia jednostek rybackich. Proces restrukturyzacji polskiej floty rybackiej nie został zakończony. Konieczne jest jej unowocześnienie. Przyszły Fundusz Morsko-Rybacki na lata 2014-2020, stwarza warunki do kontynuowania rozpoczętych zmian. Ma to nastąpić w wyniku ograniczenia hojnego subsydiowania rybołówstwa na rzecz większego wpływu rynku.

Słowa kluczowe: restrukturyzacja floty rybackiej, integracja europejska, programy unijne

Abstract. Integration with the European Union allowed the restructuring of the Polish fishing sector on an unprecedented scale. Thanks to EU funding, the fishing fleet was reduced and partly modernized. No new fishing vessel was entered into operation. The restructuring of the fishing fleet was carried out almost exclusively owing to EU funding. Changes in the Polish fishing fleet improved the profitability of fishing and improved the sector's competitiveness. This was a direct result of increased individual fishing quotas and modernized fishing vessels. The process of restructuring the Polish fishing fleet has not been concluded. Rejuvenation and modernization of the fleet are indispensable. The future Sea-Fishing Fund for 2014-2020 creates conditions for continuation of the changes already initiated. This will be possible thanks to limiting the generous subsidization of fishing in favor of the market's greater influence.

Keywords: restructuring of the fishing fleet, European integration, EU programs

Wprowadzenie

Rybołówstwo, jako osobna gałąź gospodarki, otrzymało podstawy traktatowe w 1983 r. [Brocki 2000]. Od tego czasu, realizowane jest jako Wspólna Polityka Rybacka Unii Europejskiej. Jednym z warunków integracji Polski z Unią Europejską, było przyjęcie jej dorobku prawnego, w tym regulacji dotyczących rybołówstwa. W związku z czym, z dniem 01.05.2004, polskie rybołówstwo morskie stało się częścią wspólnego rynku unijnego.

¹ Dr, e-mail: piotr.nowaczyk@zut.edu.pl

Polskie rybołówstwo morskie od wielu lat borykało się z wieloma problemami. Począwszy od połowy lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku, zmniejszały się zasoby ryb. Dotyczyło to głównie dorsza, gatunku ryby stanowiącej ekonomiczną podstawę połowów. Jednakże zdolność połowowa polskiej floty, pozostawała mniej więcej na niezmiennym poziomie [Malkowska 2010]. Powodowało to obniżenie rentowności połowów oraz wywierało dodatkową presję na połowy ograniczonych zasobów ryb [Karnicki 2007]. Pomimo występowania niekorzystnych tendencji w polskim rybołówstwie, rybacy niechętnie rezygnowali z działalności. Obszary nadmorskie charakteryzowały się wysoką, ponadprzeciętną stopą bezrobocia. Stąd ich determinacja do kurczowego trzymania się wykonywanego zawodu.

Innym problemem był wiek oraz stan techniczny polskiej floty rybackiej. Na tle innych państw Unii Europejskiej, była ona przestarzała i w niedostatecznym stopniu zmodernizowana [Agurre Fortunic 2012]. Przyczyną opisanego stanu rzeczy, były ograniczone środki finansowe armatorów jednostek rybackich. Nie byli oni w stanie wygenerować środków z działalności rybackiej na inwestycje, z powodu obniżającej się rentowności połowów².

Przystąpienie do Unii Europejskiej, zmieniło sytuacja w polskim rybołówstwie morskich. Dostęp do środków unijnych, zapoczątkował zmiany na niespotykaną w dotychczasowej historii skalę. Rozpoczął się proces wycofywania z eksploatacji jednostek rybackich [Kuzebski, Marciniak 2009]. Armatorzy mogli się ubiegać o środki na odnowienie floty rybackiej oraz jej modernizację.

Dotychczasowe badania nad wpływem integracji europejskiej na restrukturyzację polskiej floty rybackiej, są niekompletne i wymagają uzupełnienia. Przy tym, jej restrukturyzacja nie została zakończona. Obecnie, tj. w pierwszej połowie 2013 roku, prowadzone są prace nad zmianami Wspólnej Polityki Rybackiej. Będą one miały odzwierciedlenie w wielkości środków finansowych, dostępnych dla polskiego rybołówstwa morskiego w przyszłym Funduszu Rybacko-Morskim na lata 2014-2020.

Celem pracy jest próba ukazanie wpływu integracji europejskiej na restrukturyzację polskiej floty rybackiej. Polska po przystąpieniu do Unii Europejskiej, przyjęła zasady Wspólnej Polityki Rybackiej. Najważniejszymi z jej celów było dostosowanie nakładu połowowego do dostępnych zasobów. Nie bez znaczenia była modernizacja floty rybackiej.

W niniejszej pracy wyodrębniono zakres rzeczowy, terytorialny oraz czasowy. Zakres rzeczowy obejmuje restrukturyzację polskiej floty rybackiej, a w szczególności: ograniczenie jej nadmiernej zdolności połowowej, odnowienie oraz modernizację. Ma ona podstawowe znaczenie dla ochrony ograniczonych zasobów morskich oraz rentowności połowów.

Zakres terytorialny obejmuje polskie akweny morskie, zlokalizowane na terenie trzech nadmorskich województw, tj. zachodniopomorskiego, pomorskiego oraz warmińsko-mazurskiego. Na ich obszarze zlokalizowane są porty i przystanie, w których stacjonuje polska flota rybacka.

Jeżeli chodzi o zakres czasowy, to obejmuje on lata 2004-2013. W 2004 roku, polskie rybołówstwo morskie znalazło się pod jurysdykcją Wspólnej Polityki Rybackiej. Do

² Część z armatorów spłacała kredyty zaciągnięte w latach dziewięćdziesiątych, na zakup jednostek rybackich (były one sprzedawane przez upadające podmioty państwowe zajmujące się rybołówstwem morskim), co dodatkowo ograniczało ich zdolność inwestycyjną.

dyspozycji potencjalnych beneficjentów znalazły się środki na restrukturyzację floty rybackiej.

Praca bazuje na literaturze przedmiotu oraz na materiałach zgromadzonych w latach 2005-2011. W okresie tym przeprowadzono liczne badania empiryczne, głównie ankietowe oraz wywiady pogłębione. Skierowane były one do armatorów jednostek rybackich, rybaków oraz przedstawicieli podmiotów zarządzających portami.

Plan restrukturyzacji polskiej floty rybackiej

Przystępując do Unii Europejskiej, polska strona musiała przygotować plan restrukturyzacji sektora rybackiego. Był nim Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006” (SPO „Ryby 2004-2006”). Określał on cele stojące przed polskim rybołówstwem oraz sposób ich realizacji. Musiały być one zgodne z założeniami Wspólnej Polityki Rybackiej. W wymienionym dokumencie zostały także przydzielone środki do realizacji wyznaczonych celów. Musiały one z kolei uwzględniać strukturę Finansowego Instrumentu Wspierania Rybołówstwa (FIFG). Stanowił on finansowe narzędzie realizacji założeń Wspólnej Polityki Rybackiej. W perspektywie finansowej budżetu Unii Europejskiej 2007-2013, restrukturyzacja sektora rybackiego była kontynuowana za pośrednictwem Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” (PO „Ryby 2007-2013”). Z tą różnicą, że FIFG został zastąpiony przez Europejski Fundusz Rybacki (EFR).

W każdym z dwóch wymienionych programów, wyodrębnione zostały główne priorytety stojące przed polskim rybołówstwem. Te z kolei składały się z działań. Były nimi m.in. redukcja floty rybackiej, budowa nowych jednostek rybackich oraz ich modernizacja.

Wielkość środków z SPO „Ryby 2004-2006” na restrukturyzację polskie floty rybackiej

W tabeli 1. przedstawiono dane dotyczące wielkości środków z SPO „Ryby 2004-2006” na restrukturyzację polskiego sektora rybackiego. Jego budżet wynosił 281 945 tys. euro³.

Najwięcej środków skoncentrowano na restrukturyzacji polskiej floty rybackiej, tj. 103 896 tys. euro, co stanowiło przeszło 36% budżetu SPO „Ryby 2004-2006”. Dość dużą część środków przeznaczono na dostosowanie przemysłu przetwórczego do wymogów unijnych, tj. 62 728 tys. euro. Ich udział w budżecie SPO „Ryby 2004-2006” wyniósł przeszło 22%. Na modernizację portów i przystani rybackich, zarezerwowano 42 341 tys. euro. Stanowiło to niewiele ponad 15% budżetu SPO „Ryby 2004-2006”. Restrukturyzacja rybołówstwa śródlądowego oraz akwakultury miała pochłonąć - 21 867 tys. euro, tj. blisko 8% budżetu SPO „Ryby 2004-2006”. Na poprawę funkcjonowania pozostałych obszarów sektora rybackiego przeznaczono 51 113 tys. euro, tj. niespełna 19% ogólnej puli środków.

³ Podana kwota obejmuje wyłącznie środki publiczne, tj. unijne oraz polskie. Nie uwzględnia natomiast prywatnego wkładu beneficjentów.

Jeśli chodzi o flotę rybacką, to na jej restrukturyzację zarezerwowano 171 374 tys. zł, co stanowiło 45,86% wielkości budżetu⁴. Najwięcej środków miała pochłonąć redukcja jednostek rybackich, mniejsza część miała być przeznaczona na ich modernizację. Relatywnie najmniej środków zarezerwowano na odnowienie floty rybackiej, tj. budowę nowych jednostek. Tak znaczny udział środków na restrukturyzację floty rybackiej, był dowodem dużych potrzeb w tym zakresie. Polska flota była zbyt duża w stosunku do dostępnych zasobów ryb. Przy tym była przestarzała i w niewielkim stopniu zmodernizowana [Szostak 2004]. Natomiast dominacja środków na redukcję jednostek rybackich, sugeruje, iż był to główny problem polskiego rybołówstwa, zwłaszcza z punktu widzenia partnerów z UE.

Tabela 1. Początkowa oraz ostateczna wielkość środków z SPO „Ryby 2004-2006” (tys. euro) na restrukturyzację polskiej floty rybackiej w latach 2004-2006

Table 1. Initial and final amount of funds from SPO „Ryby 2004-2006” (thousands of euros) for the restructuring of the Polish fishing fleet in 2004-2006

Program	Wielkość środków	Wielkość środków na restrukturyzację floty rybackiej			Suma	Udział w SPO %
		Redukcja jednostek	Budowa jednostek	Modernizacja jednostek		
SPO (wartość początkowa)	281 945	111 349	5 425	18 650	135 424	48,03
SPO (wartość ostateczna)	281 945	96 698	0 000	7 198	103 896	36,08

Źródło: [Program...2004; Ocena...2010], obliczenia własne.

W trakcie realizacji SPO „Ryby 2004-2006” nastąpiły korekty początkowej struktury wydatków⁵. Zmniejszyła się wielkość środków na restrukturyzację floty rybackiej do 103 896 tys. euro. Przy tym ich udział w budżecie SPO „Ryby 2004-2006”, obniżył się do 36,08%.

Jeśli chodzi o poszczególne działania, to suma środków na wycofanie jednostek rybackich z eksploatacji, uległa niewielkiemu obniżeniu. Po osiągnięciu zakładanego celu ich redukcji, środki zostały przesunięte do działań cieszących się większym zainteresowaniem beneficjentów⁶. Natomiast armatorzy nie mogli ubiegać się o dofinansowanie budowy nowych jednostek rybackich, ponieważ wszystkie środki na ten cel przesunięto do innych działań. Było to następstwem reformy Wspólnej Polityki Rybackiej z 2002 roku, która nie przewidywała możliwości dofinansowania zakupu nowej

⁴ Wielkość środków na budowę nowych jednostek rybackich oraz modernizację dotychczasowych, nie obejmuje wszystkich nakładów. SPO „Ryby 2004-2006” przewidywał także możliwość budowy nowych łodzi rybackich (pięciu jednostek) oraz modernizację dotychczasowych (dziesięciu jednostek). Jednakże wielkość środków zarezerwowanych na te operacje, była relatywnie niewielka. Poza tym, realizowane były one z innymi operacjami. W związku z czym, nie można było dokładnie wyodrębnić środków na budowę nowych oraz modernizację dotychczasowych łodzi rybackich.

⁵ SPO „Ryby 2004-2006” przewidywał możliwość korekty środków między priorytetami. Najczęściej następowały przesunięcia środków z priorytetów o niskim ich wykorzystaniu, do priorytetów, w których środki zostały wykorzystane, a beneficjenci nadal wykazywali zainteresowanie ich pozyskiwaniem.

⁶ Po dużym zainteresowaniu beneficjentów środkami na zmniejszenie nakładu połowowego w początkowym okresie realizacji programu, w następnych latach liczba składanych wniosków wyraźnie zmniejszyła się. Był to następny powód za przesunięciem części środków do innych działań SPO „Ryby 2004-2006”.

jednostki rybackiej po 2004 roku. Drugą przyczyną były opóźnienia legislacyjne po stronie polskiego ustawodawstwa⁷. Z kolei znacznemu zmniejszeniu uległy środki na modernizację jednostek rybackich. Wynikało to z niewielkiego zainteresowania beneficjentów środkami na ten cel. Były one więc z czasem przesuwane do działań cieszących się większym zainteresowaniem sektora rybackiego.

Ocena stopnia wykorzystania środków z SPO „Ryby 2004-2006” na restrukturyzację floty rybackiej

Środki z SPO „Ryby 2004-2006” na restrukturyzację polskiego sektora rybackiego, zostały wykorzystane w przeszło 93% (tab. 2). Ze względu, iż był to pierwszy tego typu program przeznaczony dla polskiego rybołówstwa oraz zróżnicowane zainteresowanie beneficjentów poszczególnymi działaniami, uzyskany wskaźnik wykorzystania środków należy uznać za wysoki. Przy tym środki na restrukturyzację floty bałtyckiej zostały wykorzystane w niespełna 86%. Gdyby uwzględnić początkową wersję SPO „Ryby 2004-2006”, odsetek wykorzystanych środków byłby o wiele niższy. Był on zarazem zróżnicowany, w zależności od rodzaju działania.

Tabela 2. Stopień wykorzystania środków z SPO „Ryby 2004-2006” (tys. euro – pierwsza wartość w kolumnie, oraz % - druga wartość w kolumnie) na restrukturyzację polskiej floty rybackiej w latach 2004-2006

Table 2. The degree of use of the funds from SPO „Ryby 2004-2006” (thousands of euros – first number in the column; and in % - second number in the column) for the restructuring of the Polish fishing fleet in 2004-2006

Program	Wielkość środków na restrukturyzację floty rybackiej									Udział w SPO (%)
	Wielkość środków %		Redukcja Jednostek %	Budowa Jednostek %	Modernizacja Jednostek %	Suma tys. euro				
SPO	263985	93,63	93110	96,29	0	0	2039	28,33	95149	36,04

Źródło: [Program...2004; Ocena...2010], obliczenia własne.

Największym zainteresowaniem wśród beneficjentów cieszyły się środki na wycofanie z eksploatacji jednostek rybackich. Wykorzystane zostały one w przeszło 96%. Został przy tym osiągnięty zakładany cel redukcji polskiej floty rybackiej wynoszący 30-40%⁸. Zmniejszenie liczby jednostek rybackich po 2004 roku, było niemal wyłącznie wynikiem realizacji SPO „Ryby 2004-2006”. Jest to niewątpliwie dowód jego dużego wpływu na zmianę wielkości floty rybackiej. Duże zainteresowanie działaniem spowodowane było głównie wysokimi stawkami rekompensat za wycofanie jednostki z połowów. Nie bez znaczenia była obniżająca się rentowność połowów [Kuzebski 2007]. Natomiast konsekwencją redukcji nakładu połowowego, było zwiększenie kwot połowowych dla

⁷ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi określające wzory wniosków, niezbędne do ubiegania się o pomoc finansową, zostało opublikowane w październiku 2004 r. Uwzględniając ogólną czasochłonność aplikowania o pomoc finansową, pozostały czas (do 31.12.2004 r.) był za krótki dla rozpoczęcia tego działania.

⁸ Wycofano z eksploatacji 442 jednostki rybackie, co stanowiło 32% liczebności floty rybackiej z 2004 roku. O dużym zainteresowaniu działaniem świadczy fakt, iż nabór wniosków na złomowanie statków rybackich został zamknięty w dniu 16.07.2006 r.

pozostałych statków rybackich. Tym samym nastąpiła poprawa dochodowości połowów [Marciniak 2008].

W okresie obowiązywania programu, nie wprowadzono do połowów żadnej nowej jednostki, współfinansowanej ze środków unijnych⁹. Jak już wspomniano, zostało to spowodowane krótkim czasem dostępności środków – do 31.12.2004 r. W konsekwencji nie nastąpiło odmłodzenie polskiej floty rybackiej, której wiek był jednym z najwyższych wśród krajów Unii Europejskiej. Takiej szansy nie było pozbawione rybołówstwo krajów Unii Europejskiej basenu Morza Bałtyckiego, tj. głównie Danii i Szwecji. W konsekwencji konkurencyjność polskiej floty pozostała na niskim poziomie.

Pomimo znacznego zmniejszenia środków na modernizację jednostek rybackich, zdołano je wykorzystać w niespełna 29%¹⁰. Złożyło się na to wiele przyczyn. Konstrukcja działająca zakładała modernizację jednostek rybackich w zakresie poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz jakości produktów rybnych¹¹. Nie wychodziła naprzeciw oczekiwaniom środowiska rybackiego, które było głównie zainteresowane wymianą jednostki napędowej oraz narzędzi połowowych. Choć należy przyznać, że znaczna część polskiej floty była przestarzała i wymagała całościowej modernizacji, także w zakresie oferowanym przez SPO „Ryby 2004-2006”. Ponadto, działania związane z modernizacją jednostki rybackiej, były współfinansowane ze środków publicznych jedynie w 40%. W obliczu niskiej rentowności połowów oraz niepewnej przyszłości rybołówstwa, właściciele statków rybackich obawiali się o zwrot inwestycji. W związku z czym wykazywali niewielkie zainteresowanie działaniem. Pomimo niskiego stopnia wykorzystania dostępnych środków, zdołano zmodernizować przeszło 100 jednostek rybackich. Jednakże stanowiło to zaledwie kilkanaście procent polskiej floty rybackiej. Przy tym, były to projekty inwestycyjne o niewielkiej wartości¹². Tak więc, SPO „Ryby 2004-2006” w niewielkim stopniu przyczynił się do modernizacji polskiej floty rybackiej. W konsekwencji polskie połowy nadal charakteryzowały się niską wydajnością, co przekładało się na rentowność działalności.

⁹ W tym okresie zarejestrowano jednak kilkadziesiąt nowych jednostek. Były to jednak wyłącznie małe jednostki - łodzie rybackie. Wprowadzano je do połowów, głównie w następstwie kasacji większych jednostek. Natomiast podstawową przesłanką takich działań, były rekompensaty wypłacane (na jednostkę rybacką) za tymczasowe zaprzestanie połowów.

¹⁰ W trakcie realizacji programu, podjęto liczne działania mające na celu zwiększenie stopnia wykorzystania środków. Przeprowadzono ogólnopolską kampanię promującą SPO „Ryby 2004-2006”, a w szczególności możliwość modernizacji statków rybackich. Ponadto, od 2008 roku inwestycje na statkach rybackich mogły być dofinansowane w 100% ze środków publicznych. Dzięki temu zwiększył się stopień wykorzystania środków o 1 844 tys. euro. Dodatkowo wydłużono termin obowiązywania działania do 30 czerwca 2009 roku. Gdyby nie te zabiegi, stopień wykorzystania środków, byłby jeszcze niższy.

¹¹ Modernizacja nie przewidywała zwiększenia potencjału połowowego jednostek rybackich, poprzez wymianę silnika czy też narzędzi połowowych. Miała natomiast głównie na celu poprawę konkurencyjności połowów. Urządzenia lokalizacyjne miały skrócić czas połowów, a tym samym ograniczyć koszty paliwa. Zmechanizowanie połowów miało z kolei na celu zastąpienie pracy ludzi. Polskie połowy charakteryzowały się jedną z najniższych wydajności, mierzonej liczbą rybaków przypadających na jednostkę połowów. Modernizacja urządzeń obróbki produktów rybnych oraz ich przechowywania, miała poprawić jakość produktów rybnych. Pozostałe działania miały poprawić bezpieczeństwo oraz higienę pracy na jednostkach rybackich.

¹² O niewielkiej wartości inwestycji niech świadczy fakt, iż cele założone w SPO „Ryby 2004-2006”, przewidywały modernizację 50 jednostek rybackich. Zmodernizowano zaś 100 jednostek, a przeznaczono na ten cel, niespełna 29% zakontraktowanych środków.

Wielkość środków z PO „Ryby 2007-2013” na restrukturyzację floty rybackiej

Wielkość środków z PO „Ryby 2007-2013”, zarezerwowana na restrukturyzację polskiego sektora rybackiego w latach 2007-2013 wyniosła 978 790 mln euro (tab. 3). Było to o wiele więcej środków, aniżeli w przypadku budżetu SPO „Ryby 2004-2006” [Pieńkowska 2009]. Obejmował on jednak finansowania sektora rybackiego przez niespełna trzy lata. Natomiast PO „Ryby 2007-2013” zaprogramowany został na całą siedmioletnią perspektywę finansową budżetu Unii Europejskiej¹³. W jego pierwszej wersji na restrukturyzację polskiej floty rybackiej przeznaczono 133 278 mln euro, co stanowiło 13,62% całkowitej puli środków. W ujęciu kwotowym była to suma porównywalna do wielkości środków SPO „Ryby 2004-2006”. Jednakże jej udział w całkowitym budżecie PO „Ryby 2007-2013”, był o wiele niższy. Wynikało to głównie ze zmiany priorytetów restrukturyzacji polskiego rybołówstwa, tj. zmniejszenia środków na redukcje jednostek rybackich, a zwiększenie finansowania takich działań jak np. rozwój obszarów zależnych od rybołówstwa [Królikowski...2013]. W początkowych założeniach redukcja jednostek rybackich miała pochłonąć 53 311 mln euro. Była to kwota o blisko połowę mniejsza od środków przeznaczonych na ten cel w SPO „Ryby 2004-2006”. Nie jest to zaskoczeniem, ponieważ w poprzednim okresie programowania wycofano z eksploatacji ok. 32% floty rybackiej. W znacznym stopniu nastąpiło zmniejszenie potencjału połowowego. W PO „Ryby 2007-2013” założono redukcje floty rybackiej, jedynie o 6%. Zastrzeżono przy tym, że redukcja będzie dotyczyła jedynie jednostek zajmujących się połowem najbardziej przelobionego gatunku ryby – dorsza. Jednakże, wielkość środków przeznaczona na zmniejszenie potencjału połowowego, przy tak przyjętym wskaźniku, wydawała się zbyt duża. Natomiast na modernizację jednostek rybackich przeznaczono 79 967 mln euro. Była to kwota przeszło czterokrotnie większa od środków zakontraktowanych na ten cel w budżecie SPO „Ryby 2004-2006”. Niemodernizowana i przestarzała polska flota rybacka wymagała inwestycji. Tym bardziej, iż w niewielkim stopniu wykorzystwała środki na ten cel z SPO „Ryby 2004-2006”. W związku z czym ich unowocześnienie wymagało zwiększenia puli środków. Założono przy tym, że zostanie zmodernizowanych ok. 240 jednostek rybackich. O wiele więcej, niż w poprzednim okresie programowania. Żadnego wsparcia nie przewidziano na budowę nowych jednostek. Było to konsekwencją wspomnianej reformy Wspólnej Polityki Rybackiej, która nie przewidywała współfinansowania tego rodzaju działań.

W trakcie realizacji PO „Ryby 2007-2013” dokonano licznych zmian w podziale środków. Wynikały one z wcześniejszego osiągnięcia założonych celów ilościowych lub ze zróżnicowanego zainteresowania beneficjentów poszczególnymi działaniami. W konsekwencji udział środków przeznaczonych na redukcje jednostek rybackich oraz ich modernizację, obniżył się do 5,30%. Nastąpiło więc przeszło dwukrotne zmniejszenie poziomu wsparcia finansowego. W przypadku jednostek rybackich, założony cel ich redukcji został praktycznie osiągnięty w pierwszych miesiącach funkcjonowania programu. Przy tym, armatorzy jednostek rybackich nie wykazywali dalszego zainteresowania działaniem. Wobec czego nabór wniosków do działania został zamknięty 31.12.2011 roku. Tak więc, zmniejszenie środków na redukcje jednostek rybackich, było następstwem

¹³ Średnioroczna wielkość środków na finansowanie polskiego rybołówstwa z SPO „Ryby 2004-2006” wyniosła ok. 105 mln. euro, a z PO „Ryby 2007-2013” blisko 140 mln. euro.

ustalenia zbyt dużej ich początkowej wielkości oraz brakiem dodatkowego zainteresowania beneficjentów ich wykorzystaniem.

Tabela 3. Początkowa oraz ostateczna wielkość środków z PO „Ryby 2007-2013” (tys. euro) na restrukturyzację polskiej floty rybackiej w latach 2007-2013

Table 3. Initial and final amount of funds from PO „Ryby 2007-2013” (thousands of euros) for the restructuring of the Polish fishing fleet in 2007-2013

Program	Wielkość środków	Wielkość środków na restrukturyzację floty rybackiej			Suma	Udział w PO (%)
		Redukcja jednostek	Budowa jednostek	Modernizacja jednostek		
PO (wartość początkowa)	978 790	53 311	-	79 967	133 278	13,62
PO (wartość ostateczna)	978 790	29 130	-	22 777	51 907	5,30

Źródło: [Program...2008; Ocena...2011], obliczenia własne

W znacznie większym stopniu uległy ograniczeniu środki na modernizację jednostek rybackich, tj. z blisko 80 mln euro, do niespełna 23 mln. W przeciwieństwie do SPO „Ryby 2004-2006”, badany program w większym stopniu uwzględniał oczekiwania rybaków. Przewidywał wymianę silników oraz narzędzi rybackich. Jednakże, podobnie jak w SPO „Ryby 2004-2006”, jego wadą był niekorzystny dla beneficjentów poziom współfinansowanie inwestycji. W przypadku łodzi rybackich wynosił 40% kosztów, a w przypadku kutrów rybackich tylko 20%. Poza tym wymiana silników w kutrach musiała ograniczać ich potencjał połowowy, tj. nowe silniki musiały być o mocy co najmniej o 20% niższej od wymienianych jednostek napędowych. Była to główna przyczyna ograniczonego zainteresowania beneficjentów, pozyskiwaniem środków na modernizację jednostek rybackich. Spowodowało to przesunięcie części środków do innych działań PO „Ryby 2007-2013”.

Ocena stopnia wykorzystania środków z PO „Ryby 2007-2013” na restrukturyzację polskiej floty rybackiej

Środki na restrukturyzację polskiej floty rybackiej w 2013 roku były wykorzystane w 76,84% (tab. 4), a więc w mniejszym stopniu, aniżeli środki z SPO „Ryby 2004-2006”. Z tym że, proces przyjmowania wniosków o dofinansowanie modernizacji jednostek rybackich, nie zakończył się. Do końca lutego 2013 roku, środki na ten cel zostały wykorzystane w niespełna 50%¹⁴. Działanie będzie kontynuowane do ich wyczerpania, najpóźniej do końca 2015 roku. W związku z czym, należy się spodziewać wyższego stopnia wykorzystanych funduszy na restrukturyzację floty.

Jeśli chodzi o poszczególne działania, to środki na zmniejszenie potencjału połowowego zostały wykorzystane w 100%. Przekroczono przy tym zakładany cel ich redukcji – zmniejszono ich liczbę o blisko 9%. Niestety, tylko niewielka część

¹⁴ W poprzednim programie operacyjnym, środki na modernizację jednostek rybackich zostały wykorzystane w niespełna 29% (tab. 2). Stąd znaczny progres wykorzystania środków na ten cel w PO „Ryby 2007-2013”.

z wycofanych jednostek, była ukierunkowana na połowy dorszy. W związku z czym, rentowność ich połowów mogła wzrosnąć w ograniczonym stopniu.

Tabela 4. Stopień wykorzystania środków z PO „Ryby 2007-2013” (tys. euro – pierwsza wartość w kolumnie oraz % - druga wartość w kolumnie) na restrukturyzację polskiej floty rybackiej w latach 2004-2013

Table 4. The degree of use of the funds from PO „Ryby 2007-2013” (thousands of euros – first number in the column; and in % - second number in the column) for the restructuring of the Polish fishing fleet in 2007-2013

Program	Wielkość środków	Wielkość środków na restrukturyzację floty rybackiej					Udział w PO (%)			
		Redukcja jednostek %	Budowa jednostek %	Modernizacja jednostek %	Suma %					
PO	978 790	29 130	100	-	-	10 756	47,22	39 886	76,84	4,08

Źródło: [Program...2008; Ocena...2011, Informacja...2013], obliczenia własne

Natomiast w większym stopniu, niż w poprzednim okresie programowania, wykorzystywano środki na modernizację jednostek rybackich. Spowodowane to było, nie tylko dłuższą perspektywą czasową programu oraz rozszerzeniem możliwości inwestycyjnych, ale także poprawą sytuacji ekonomicznej armatorów¹⁵. Bardziej optymistyczna ocena polskiego rybołówstwa, zwiększyła skłonność armatorów do inwestycji. Z kolei bardziej zmodernizowana flota rybacka, wykazywała wyższą rentowność działalności [Stanuch 2012].

Proces dalszej restrukturyzacji polskiej floty rybackiej

Do 2013 roku zmniejszono liczebność polskiej floty rybackiej o przeszło 40%. Przyczyniło się to niewątpliwie do zwiększenia rentowności połowów oraz zmniejszenia presji na zagrożone gatunki ryb. Opinie wśród ekspertów co do celowości kontynuowania procesu redukcji floty rybackiej, są podzielone [Czasopismo...2010]. Dotyczą one głównie kutrów rybackich specjalizujących się w połowach dorszy. Ich potencjał połowowy został zredukowany w najmniejszym stopniu. Z drugiej strony, odbudowa zasobów dorszy zapoczątkowana w 2008 r. następuje bardzo powoli. Z tych też przyczyn, należy z dużą ostrożnością podchodzić do oceny skutków zmniejszenia potencjału połowowego [Dunin-Kwinta 2010].

Polska flota rybacka jest przestarzała. Proces redukcji jednostek rybackich nie przyczynił się do ich odmłodzenia, a programy unijne nie przewidywały dofinansowania ich budowy. Występuje więc potrzeba zastąpienia jednostek starych, jednostkami nowymi. Flota rybacka także w niewielkim stopniu została zmodernizowana, pomimo dużych potrzeb w tym zakresie. Przestarzałe i niezmodernizowane jednostki rybackie obniżają efektywność połowów. Nie wytrzymują one konkurencji z nowocześniejszą i bardziej zmodernizowaną flotą rybacką państw basenu Morza Bałtyckiego.

Z obecnego PO „Ryby 2007-2013” do wykorzystania pozostały tylko środki na modernizację jednostek rybackich. Jeśli chodzi o przyszłą perspektywę finansową Unii Europejskiej na lata 2014-2020, to wielkość oraz struktura wydatków Funduszu Morsko-

¹⁵ Lepsza sytuacja ekonomiczna armatorów rybackich, była konsekwencją coraz wyższych kwot połowowych przypadających na jednostkę rybacką. Inną przyczyną były rekompensaty wypłacane armatorom za tymczasowe zaprzestanie połowów w celu ochrony zagrożonych zasobów.

Rybackiego¹⁶, nie zostały jeszcze ustalone. Jednakże wszystko wskazuje, że polska na restrukturyzację sektora rybackiego otrzyma znacznie mniej środków, niż dotychczasowe wsparcia. Ponadto, obecna reforma Wspólnej Polityki Rybackiej, nie przewiduje rekompensat za wycofanie jednostki z połowów, ani tym bardziej dofinansowania zakupu nowej jednostki. Modernizacja może natomiast nie obejmować dofinansowania zakupu jednostki napędowej lub wymiany narzędzi połowowych [Czasopismo...2011]. Odejście od hojnego subsydiowania rybołówstwa przez Unie Europejską, ma doprowadzić do szybszej i efektywniejszej restrukturyzacji floty rybackiej, w tym polskiej. Z działalności mają odejść armatorzy, których działalność charakteryzuje się niską rentownością. Dla nich to, niejednokrotnie główną przesłanką pozostawania w zawodzie, były subsydia¹⁷. Przyczyni się to, do zwiększenia połowów przez armatorów zainteresowanych rozwojem działalności. Wygenerowane w ten sposób środki będą mogli przeznaczyć na zakup nowej lub modernizację dotychczasowej jednostki rybackiej.

Podsumowanie

W obliczu integracji Polski z Unią Europejską, polska flota rybacka wymagała restrukturyzacji. Nakład połowowy był zbyt duży w stosunku do dostępnych zasobów. Przy tym, jednostki rybackie były przestarzałe i wymagały modernizacji. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, do dyspozycji sektora rybackiego znalazły się środki, o niespotykanej do tej pory skali. Rozpoczął się proces restrukturyzacji polskiej floty rybackiej.

Relatywnie najwięcej środków unijnych przeznaczonych było na redukcje floty rybackiej. Środki unijne przyczyniły się do zmniejszenia polskiej floty rybackiej o przeszło 40%, część jednostek rybackich została zmodernizowana. Natomiast, nie wprowadzono do eksploatacji żadnego nowego statku rybackiego. Przy tym, restrukturyzacja floty rybackiej, dokonała się prawie wyłącznie dzięki środkom unijnym.

Największym powodzeniem cieszyły się środki na redukcje floty rybackiej. Było to następstwem zmniejszającej się rentowności połowów oraz wysokich rekompensat wypłacanych za wycofanie jednostki rybackiej z eksploatacji. Stopień wykorzystania środków na modernizację jednostek rybackich był znacznie niższy. Nie osiągnięto w tym zakresie zakładanego celu. Głównym powodem było niekorzystne współfinansowanie inwestycji ze środków unijnych oraz ograniczony zakres ich modernizacji. Wynikało ono z chęci niedopuszczenia do wzrostu potencjału połowowego poszczególnych jednostek połowowych. Wychodziło więc naprzeciw oczekiwaniom partnerów unijnych. Natomiast ograniczenie czasowe oraz opóźnienie legislacyjne, uniemożliwiły dostęp do środków na zakup nowych jednostek rybackich.

Restrukturyzacja polskiej floty rybackiej zwiększyła rentowność połowów oraz poprawiła konkurencyjność sektora. Nastąpiło to w wyniku zwiększenia indywidualnych kwot połowowych oraz unowocześnienia jednostek rybackich.

¹⁶ W perspektywie finansowej 2014-2020 Europejski Fundusz Rybacki zostanie zastąpiony Funduszem Morsko-Rybackim. Prócz nazwy, zmieni się także struktura wydatków. W mniejszym stopniu będzie ona finansowała restrukturyzację floty rybackiej. Główny akcent zostanie postawiony na rozwój obszarów zależnych od rybołówstwa.

¹⁷ Fundusz Morsko-Rybacki przewiduje jednak mechanizmy pozwalające na uzyskanie rekompensaty przez rybaka za wycofanie jednostki z działalności. Są nimi tzn. przekazywalne koncesje połowowe. Ich sprzedaży, umożliwi odejście z zawodu za godne wynagrodzenie

Proces restrukturyzacji polskiej floty rybackiej nie został zakończony. Konieczne jest jej odmłodzenie oraz unowocześnienie. Przyszły Fundusz Morsko-Rybacki, przewiduje mechanizmy mające na celu efektywniejsze i szybsze zmiany w sektorze rybackim. Ma to nastąpić w wyniku ograniczenia hojnego subsydiowania rybołówstwa, na rzecz większego wpływu rynku.

Literatura

- Agure Fortunik [2012]: Jak to z dorszem było, *Magazyn Przemysłu Rybnego* nr 90.
- Brocki W. [2000]: Ogólna charakterystyka wspólnej polityki rybackiej, w: *Wybrane zagadnienia wspólnej polityki rybackiej w Unii Europejskiej, Potrzeby i możliwości adaptacji wspólnej polityki rybackiej przez polską gospodarkę rybną*, red. J Zieziula. Wydawnictwo Ekspert – SITR. Koszalin, s. 9-17.
- Czasopismo [2010]. Polski Bałtycki Okrągły Stół ds. Rybołówstwa, *Wiadomości Rybackie* nr 176.
- Czasopismo [2011]. Polski Bałtycki Okrągły Stół ds. Rybołówstwa, *Wiadomości Rybackie* nr 184.
- Dunin-Kwinta I. [2010]: Jaka flota na Bałtyk, *Wiadomości Rybackie* nr 177.
- Informacja. Informacja o postępach wdrażania Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. [2013]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.bip.minrol.gov.pl/DesktopModules/Announcement/PrintAnnouncement.aspx?TabOrgId=1683&ModuleId=1564&AnnouncementId=13994>, Dostęp: kwiecień 2013].
- Karnicki Z. [2007]: I co dalej, *Wiadomości Rybackie* nr 155.
- Królikowski T. [2013]: Ważą się losy środków dla przyszłej osi 4, *Magazyn Przemysłu Rybnego* nr 1(91).
- Kuzebski E. [2007]: Redukcja polskiej floty rybackiej 2004-2006, *Wiadomości Rybackie* nr 156.
- Kuzebski E., Marciniak B. [2009]: Mniej statków – więcej ryb?: społeczno-ekonomiczne skutki redukcji floty na Morzu Bałtyckim, WWF. Warszawa, s.53-71.
- Malkowska A. [2010]: Droga ku zrównoważonemu rybołówstwu Morza Bałtyckiego na przykładzie Polski, [w:] XXV Sejmik Morski, *Zeszyty Naukowe* nr 589, *Ekonomiczne Problemy Usług* nr 49, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s.275-285.
- Marciniak B. [2008]: Opinie przedstawicieli władz gmin nadmorskich o Sektorowym Programie Operacyjnym 2004-2006 umożliwiającym wycofywania jednostek rybackich z czynnego uprawiania rybołówstwa, *Wiadomości Rybackie* nr 166.
- Ocena. Ocena okresowa Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. [2011]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.bip.minrol.gov.pl/DesktopModules/Announcement/PrintAnnouncement.aspx?TabOrgId=1683&ModuleId=1564&AnnouncementId=13994>, [Dostęp: kwiecień 2013].
- Ocena. Ocena realizacji Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”. [2010]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Fundusze-Strukturalne/SPO-Rybolowstwo-i-Przetworstwo-Ryb/Komitet-Monitorujacy-SPO-Rybolowstwo-i-przetworstwo-ryb>, [Dostęp: kwiecień 2013].
- Pieńkowska B. [2009]: Pomoc finansowa dla sektora rybołówstwa w okresie programowania 2007-2013, *Wiadomości Rybackie* nr 169.
- Program. Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. [2008]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PO-RYBY-2007-2013/Dokumenty>, [Dostęp: kwiecień 2013].
- Program. Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”. [2004]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Fundusze-Strukturalne/SPO-Rybolowstwo-i-Przetworstwo-Ryb/SPO-Ryby-informacje-biezace>, [Dostęp: kwiecień 2013].
- Program. Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”. [2008]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). [Tryb dostępu:] <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Fundusze-Strukturalne/SPO-Rybolowstwo-i-Przetworstwo-Ryb/SPO-Ryby-informacje-biezace/%28offset%29/0/%28archive%29>, [Dostęp: kwiecień 2013].
- Stanuch K. [2012]: Wykorzystanie kwot połowowych na Bałtyku w latach 2001-2011, *Wiadomości Rybackie* nr 188.
- Szostak S. [2004]: Flota rybacka w latach 2002-2004, *Morska Gospodarka Rybna* 2004 r.